

การพัฒนาหลักสูตร: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อเตรียมความพร้อมการศึกษาในยุค Next Normal

Curriculum Development: A Critical Analysis to Prepare Education in the Next Normal Era

¹พระมหาโกศล มาดี และ ²ฉัตรระวี มณีขัติย์

¹Phramahakosol Madee and ²Chartrawee Maneekut

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
E-mail: ¹kosol.mad@mcu.ac.th, ²yingchart777@gmail.com

Received August 25, 2024; Revised October 23, 2024; Accepted October 25, 2024

บทคัดย่อ

ระบบการศึกษาไทยมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักสูตรทางการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนการพัฒนาศึกษาชาติ ซึ่งมีความมุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนมีสมรรถนะและผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ที่สามารถวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถึงกระนั้น ด้วยสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นปัจจัยแทรกที่ทำให้ระบบการศึกษามีปัญหา ซึ่งรวมไปถึงเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรด้วย โดยเฉพาะสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อระบบการศึกษาไทย บทความนี้ได้นำเสนอบทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยเพื่อเตรียมความพร้อมในยุค Next Normal ซึ่งถือว่าเป็นยุคถัดไปหลังการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ระบบการศึกษาจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมเพื่อสร้างระบบการศึกษาในยุคที่เราไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น และอาจส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาของไทยเฉกเช่นสถานการณ์โควิด-19 นี้

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตร; การเตรียมความพร้อม; ระบบการศึกษา

Abstract

The Thai education system needs to rely on educational curricula as a tool to develop learners in accordance with the objectives of the National Education Development Plan. which aims to provide learners with competencies and learning outcomes that can be measured and evaluated effectively. but still with various situations which are the intervening factors that cause problems in the education system This includes the subject of course development. especially the situation of the epidemic of COVID-19 that severely affect the Thai education system This article presents a critical analysis of the development of Thai education curricula to prepare for the Next Normal era, which is considered the next era after the Covid-19 epidemic. The education

system must prepare to create an education system in an age where we cannot predict what will happen. and may affect the Thai education system like this COVID-19 situation.

Keywords: Curriculum Development, Preparation, Education System

บทนำ

การพัฒนาหลักสูตร คือการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล และอื่นๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ ผู้สอนจึงต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการเรียนการสอนจากที่เน้นการบรรยายมาเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามแนวทางการเรียนรู้แบบ Learning and Doing

“ครูเปรียบเสมือนเรือจ้าง” เป็นคำเปรียบเปรยที่เราได้ยินกันมานานและดูเหมือนจะยังใช้ได้ดีในปัจจุบัน เพราะไม่เพียงแต่จะทำหน้าที่ให้ความรู้เพื่อส่งลูกศิษย์ให้ถึงฝั่งเท่านั้น แต่ยังมีภาระทั้งจากจำนวนผู้เรียนที่เพิ่มขึ้น และความคาดหวังของรัฐในการสร้างพลเมืองที่ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติ พร้อมธำรงคุณภาพการศึกษาไปด้วยในเวลาเดียวกัน การจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลนับเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ครูเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการจัดการเรียนการสอน จำเป็นจะต้องค้นหา วิธีการเรียนรู้ ค้นหาเทคนิควิธีการสอน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด ด้วยวิธีการที่ เหมาะสมกับความสามารถของตน (มนสิข สิริสมบุญ, 2563) ครูทุกวันนี้จึงต้องแบกภาระอันหนักอึ้งเพื่อฝ่ากระแสโลกที่หมุนไปอย่างรวดเร็ว โดยมีเข็มทิศที่เรียกว่า “หลักสูตรการศึกษา” เป็นเครื่องมือ แต่ถึงกระนั้น หลักสูตรการศึกษาของประเทศไทยก็ดูเหมือนว่ายังอยู่ในวังวนของการสร้างและพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบเดิมๆ ที่ไม่ได้มีการวิเคราะห์ถึงสาเหตุและปัญหาของผู้เรียน ซึ่งถือได้ว่าเป็นผลผลิตของหลักสูตรที่ออกมาไม่ได้มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในโลกแห่งการศึกษาทั้งในระดับโลกและระดับประเทศได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประกอบกับผู้เรียนเองที่มีความเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ด้วย Generation ใหม่ และการกระตุ้นความสนใจที่จะเรียนรู้ต่างๆ ของผู้เรียนมีมากขึ้น สื่อโซเชียลมีเดียต่างๆ ที่สามารถศึกษาเพื่อการเรียนรู้ให้เห็นได้เป็นตัวอย่างมากมาย และผู้เรียนรุ่นใหม่ยังมีความสนใจที่จะเรียนรู้ด้วยวิธีการทดลอง หรือการลงมือทำมากกว่าที่จะนั่งฟังครูพูดบรรยายหน้าชั้นเรียน หรือแม้แต่การเรียนรู้ตามหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์ออกมาตามหลักสูตรการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งไม่เป็นที่น่าสนใจและไม่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ของผู้เรียนยุคใหม่ได้ การพัฒนาหลักสูตรมุ่งหวังเพียงแค่นี้ให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะและผลลัพธ์การเรียนรู้ต่างๆ ตามที่คาดหวังโดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทแห่งความเป็นจริงที่ระดับการศึกษาของเด็กไทยมีความไม่เท่าเทียมกันเป็นทุนเดิม ประกอบกับสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นเหตุการณ์ปัจจุบันที่ทำให้เกิดความไม่สมประกอบของการศึกษาไทยขึ้น คือ สถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้เด็กไทยต้องเรียนออนไลน์ ครูต้องสอนออนไลน์ แต่เมื่อถามถึงความพร้อมของระบบและกลไกของหลักสูตรศึกษาลงมือมีปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งในเรื่องของการเตรียมความพร้อม ความพร้อมของอุปกรณ์การเรียน ความรู้ความเข้าใจระบบการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ และที่สำคัญคือ เมื่อกลับไปดูหลักสูตรกลับไม่พบรูปแบบและวิธีการเพื่อการรองรับและแก้ปัญหาเหล่านี้ “เกิดอะไรขึ้น”

บทความฉบับนี้ จึงมีความมุ่งหมายที่จะนำเสนอบทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยเพื่อเตรียมความพร้อมในยุค Next Normal เพื่อให้ระบบการศึกษาไทยสามารถที่จะมีความพร้อมในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจคาดเดาได้ ทั้งนี้ บทความนี้ไม่ได้มุ่งกล่าวโทษการศึกษาไทยเพียงแต่ชี้ให้เห็นในประเด็นที่เกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาของไทย การพัฒนาหลักสูตร และการเตรียมความพร้อมการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนในยุค Next Normal ที่เราไม่ควรมองเพียงแค่อนาคตอันใกล้ แต่เรา

ควรมองอนาคตอันไกลที่หากว่ามีสถานการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้นเช่นเดียวกับสถานการณ์โควิด เราจะสามารถรับมือและจัดระบบการศึกษา หรือการจัดเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

หลักสูตรการศึกษา : เข้มทิศแห่งการสร้างสมรรถนะเด็กไทย

หลักสูตรการศึกษา เปรียบเสมือนเป็นเข็มทิศเพื่อนำทางในการพัฒนาสมรรถนะเด็กไทยเพื่อให้สามารถก้าวทันความรู้และความเปลี่ยนแปลงของโลก หลักสูตรการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่ผู้สอนจะใช้เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดเนื้อหา กระบวนการ กลยุทธ์ และวิธีการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียนตามความมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่ง “หลักสูตร” หมายถึง เอกสารที่จัดทำขึ้น เพื่อระบุเป้าหมายและวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ กิจกรรมหรือประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ การพัฒนาหลักสูตรเป็นการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายใหม่ที่วางไว้

จากนิยามข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า “หลักสูตร” หมายถึง ศาสตร์ที่เรียนรู้เพื่อนำไปกำหนดวิถีทางที่นำไปสู่การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเพื่อการเรียนรู้ (Taba, 1962)

โบแชมพ์ (Beauchamp, 1981) ได้เสนอว่าทฤษฎีหลักสูตรแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ทฤษฎีการออกแบบหลักสูตร (Design theories) และทฤษฎีวิิศวกรรมหลักสูตร (Engineering theories)

1) ทฤษฎีการออกแบบหลักสูตร (Design theories) หมายถึง การจัดส่วนประกอบหรือองค์ประกอบของหลักสูตรซึ่งได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา สาระ กิจกรรมการเรียนและการประเมินผล โบแชมพ์ ได้สรุปองค์ประกอบสำคัญซึ่งจะต้องเขียนไว้ในเอกสารหลักสูตร 4 ประการ คือ เนื้อหาสาระและวิธีการจัดจุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะแนวทางการนำหลักสูตรไปใช้สู่การเรียนการสอน และการประเมินผลซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่งสำหรับหลักสูตร

2) ทฤษฎีวิิศวกรรมหลักสูตร (Engineering theories) หมายถึง กระบวนการทุกอย่างที่จำเป็นในการทำให้ระบบหลักสูตรเกิดขึ้นในโรงเรียนได้แก่ การสร้างหรือจัดทำหลักสูตร กนได้มากที่สุดการใช้หลักสูตร และการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรและการประเมินระบบหลักสูตร หลักสูตรที่มีคุณภาพและสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ถึงผู้เรียนได้มีหลายรูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการบริหาร รูปแบบการปฏิบัติการ รูปแบบการสาธิต รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติ และรูปแบบการใช้คอมพิวเตอร์เป็นฐานสำหรับการกำหนดหลัก

ทฤษฎีหลักสูตรจะช่วยในการบริหารงานเกี่ยวกับหลักสูตรให้มีหลักเกณฑ์ หลักการ และระบบมากยิ่งขึ้น เช่น การสร้างหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร และการประเมินหลักสูตร การจัดบุคลากรเกี่ยวกับหลักสูตร การทำให้องค์ประกอบของหลักสูตรที่จะนำไปใช้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้น หลักสูตรจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา เพราะว่าหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศและเป็นการกำหนดแนวทางในการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยนัยยะนี้เห็นว่า หลักสูตรการศึกษาจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้สมรรถนะของผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้วยกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การสร้างหลักสูตรที่มีความจำเป็นเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป้าหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ 20 ปี พ.ศ.2560 – 2579 ที่ระบุไว้ว่า แผนการศึกษาแห่งชาติมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs 8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

- 3Rs ได้แก่ การอ่านออก (Reading) การเขียนได้ (Writing) และการคิดเลขเป็น (Arithmetic)

- 8Cs ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์ (Cross – cultural Understanding) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) ทักษะด้านการสื่อสาร สารสนเทศ และการรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) ทักษะอาชีพ และทักษะ การเรียนรู้ (Career and Learning Skills) และความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion)

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากพิจารณาความมุ่งหวังของการศึกษาชาติที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะคุณลักษณะและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีทักษะและคุณลักษณะมากมายที่ผู้เขียนเห็นว่า “ไม่อาจเป็นไปได้” ด้วยบริบทของการศึกษาไทยและหลักสูตรการศึกษาของไทย ทั้งนี้เพราะปัญหาระบบการศึกษาไทยที่มีความเหลื่อมล้ำสูงระหว่างโรงเรียนในเมืองกับโรงเรียนชนบท และแม้แต่โรงเรียนของรัฐกับโรงเรียนเอกชนซึ่งมีความเหลื่อมล้ำเชิงระบบอย่างเห็นได้ชัด ผลลัพธ์การเรียนรู้ต่างๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการคาดหวังให้เด็กไทยทุกคนต้องได้ตามที่คาดหวังไว้ก็เป็นเพียงแค่การสร้างความสุขยอมรับให้กับแผนการศึกษาแห่งชาติและหลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐานเท่านั้น ผลลัพธ์เชิงประจักษ์ที่เราเห็นส่วนใหญ่เกี่ยวกับผลลัพธ์การเรียนรู้จะเป็นไปในส่วนของโรงเรียนที่มีความพร้อมทางด้านต่างๆ ของสิ่งอำนวยความสะดวกหรือสิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ที่มีความพร้อมเท่านั้น แต่เด็กนักเรียนในชนบท พื้นที่ห่างไกล หรือแม้แต่โรงเรียนขนาดเล็ก กลับไม่มีผลลัพธ์การเรียนรู้ใดๆ ที่เป็นผลงานอันเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ นอกจากนั้น นักเรียนไทยมีทักษะการเรียนรู้ที่ต่ำกว่าเกณฑ์ นักเรียนในหมู่บ้านตามชนบทมีทักษะการอ่านช้ากว่าเด็กในเมืองถึง 3 ปีการศึกษา มีการใช้งบประมาณทางการศึกษามากขึ้น ใช้เวลากับการเรียนมากมาย แต่ผลการเรียนของนักเรียนกลับแย่ลง ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรก็มีการปรับเปลี่ยนบ่อยมากจนเกินไป อีกทั้งเนื้อหาสาระในหลักสูตรที่จำเป็น เช่น เนื้อหาที่เน้นเกี่ยวกับกับการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณธรรมนั้นถูกตัดออกไป แต่กลับไปมุ่งเน้นให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ หลักสูตรยังไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่มีความแตกต่างอีกด้วย กล่าวคือหลักสูตรที่มีอยู่เป็นหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนที่อยู่ในเมืองเมืองมากเกินไป (วิระยุทธ พรพจน์ธนาศ, 2558) นี่เป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ระบบการศึกษาของไทยจำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ประการสำคัญคือ การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ให้มีความเป็นเอกภาพและครอบคลุมสาระการเรียนรู้ที่จำเป็นจริงๆ ในการที่เด็กจะต้องเรียนรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตและทักษะการใช้ชีวิตในอนาคต

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาในฐานะเครื่องมือการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรคืออะไร อะไรเป็นเป้าหมายประสงค์ แล้วส่งผลกระทบต่อผู้เรียน ครู และผู้บริหารอย่างไร วิธีการที่เรากำหนดหลักสูตรในส่วนที่สะท้อนวิธีการเข้าถึงสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร หลักสูตรมีความหมายว่า เป็นแผนสำหรับการปฏิบัติ หรือเขียนข้อความ ซึ่งครอบคลุมถึงยุทธศาสตร์สำหรับความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน คือสิ่งหนึ่งของความยิ่งใหญ่ที่สุดของการขับเคลื่อนชุดของกิจกรรมในการจัดการศึกษา อันเป็นมวลประสบการณ์ทั้งปวงที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ครบถ้วนตามมาตรฐานคุณภาพสากล มาตรฐานความเป็นชาติไทยและมาตรฐานที่ชุมชนท้องถิ่นต้องการ (สำเร็จ อ่อนสัมพันธุ์, 2556)

การพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ของการนำหลักสูตรไปใช้ ควรจะเป็นบทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาเองเป็นผู้กำหนดเนื้อหาและพัฒนาหลักสูตร (Phumphongkhochasorn et al., 2022) โดยยึดหลักการดำเนินการจากระดับล่างหรือระดับรากหญ้า โดยครูในโรงเรียนซึ่งเป็นผู้สอนโดยตรงควรจะเป็นผู้จัดทำหลักสูตรเองมากกว่าส่วนกลางหรือเจ้าหน้าที่ระดับสูงเป็นผู้จัดทำและจัดส่งมาให้ และกล่าวว่าครูควรที่จะเริ่มกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากการสร้างหน่วยการเรียนรู้การสอนในเนื้อหาเฉพาะสำหรับเด็กใน

โรงเรียนก่อน การกำหนดกระบวนการพัฒนาหลักสูตรในระดับโรงเรียนแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ซึ่งสามารถปรับใช้ได้กับบริบทของประเทศไทย ดังนี้ (Taba, 1962)

1. การผลิตหน่วยการเรียนรู้การสอนหรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา การดำเนินการจะเป็นไปในลักษณะนำร่องกระบวนการจัดทำหลักสูตรในลักษณะหน่วยการเรียนรู้หรือหลักสูตรเฉพาะรายวิชา มีกิจกรรมดำเนินการ 8 ประการ คือ การวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน การกำหนดจุดหมาย การเลือกเนื้อหา หรือหัวข้อเนื้อหา การจัดเนื้อหา การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การกำหนดสิ่งที่ต้องประเมินและวิธีการในการประเมิน และการตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน

2. การนำหลักสูตรหรือหน่วยการเรียนรู้ไปทดลองใช้ เมื่อคณะผู้รับผิดชอบหลักสูตรได้จัดทำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในรูปของสื่อหรือบทเรียนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว คณะครูก็จะนำเอกสารหลักสูตรเหล่านั้นไปทดลองสอนในชั้นเรียนที่รับผิดชอบ มีการสังเกต วิเคราะห์และเก็บรวบรวมผลการใช้หลักสูตรและการจัดกิจกรรมในชั้นเรียน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรให้สมบูรณ์ขึ้นในโอกาสต่อไป

3. การปรับปรุงเนื้อหาในหลักสูตรให้สอดคล้องกัน ในขั้นตอนนี้จะต้องปรับหน่วยการเรียนรู้หรือหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความสามารถของผู้เรียนกับทรัพยากรที่โรงเรียนมีอยู่และกับพฤติกรรมการสอนของครู มีการรวบรวมข้อจำกัดต่าง ๆ ที่ได้จากการทดลองไว้ในคู่มือครู เพื่อจะใช้เป็นข้อสังเกตและแนวทางที่จะช่วยให้ครูได้จัดกิจกรรมการสอนอย่างรอบคอบ

4. การพัฒนากรอบงาน ภายหลังจากจัดทำบทเรียนหรือหลักสูตรรายวิชาต่าง ๆ จำนวนหนึ่งแล้ว ผู้พัฒนาหลักสูตรจะต้องตรวจสอบหลักสูตรและสื่อในแต่ละหน่วยหรือแต่ละรายวิชา ในประเด็นของความเหมาะสมและความเพียงพอของขอบข่ายเนื้อหา และความเหมาะสมของการจัดลำดับเนื้อหา ครูหรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนาหลักสูตรจะต้องรับผิดชอบจัดทำหลักการและเหตุผลของหลักสูตรโดยดำเนินการผ่านกระบวนการการพัฒนากรอบงาน

5. การนำหลักสูตรไปใช้และเผยแพร่ เพื่อให้ครูที่เกี่ยวข้องนำหลักสูตรไปใช้จริงในระดับห้องเรียนอย่างได้ผลจำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องจัดฝึกอบรมครูประจำการอย่างเหมาะสม

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรทั้ง 5 ขั้นตอนที่กล่าวมามีลักษณะที่เป็นเชิงวิชาการอยู่มาก ดังนั้นเมื่อมีการจัดทำหลักสูตรในสถานการณ์จริงผู้รับผิดชอบสามารถปรับปรุงกิจกรรมและขั้นตอนให้เหมาะสมกับธรรมชาติของเนื้อหาวิชา สภาพท้องถิ่นและเงื่อนไขอื่น ๆ ได้ อย่างไรก็ตามในเวลาปฏิบัติงาน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถปรึกษารื้อกับผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญในด้านนี้ได้

วิธีคิดของการพัฒนาหลักสูตรตามทัศนะของ Taba ผู้เขียนมีความเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยควรมุ่งเน้นที่กระบวนการมากกว่าผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ เพราะถ้าหากกระบวนการได้มาซึ่งหลักสูตรที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ก็ย่อมที่จะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ได้เช่นกัน การสร้างและพัฒนาหลักสูตรจึงควรมุ่งเน้นในลักษณะที่เป็นโมดูลการเรียนรู้ (Module Education) คือการจัดแบ่งเนื้อหาการเรียนรู้ออกเป็นหน่วยย่อยเล็กๆ โดยจะต้องมีความสัมพันธ์กับหน่วยการเรียนรู้ก่อนหน้าและเชื่อมโยงไปยังหน่วยการเรียนรู้ถัดไป เน้นกระบวนการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ และแตกประเด็นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์ (Analytical Thinking Skills) รวมถึงการมองบริบทเชิงสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้รอบด้านเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรที่มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในท้องถิ่นหรือพื้นที่นั้นๆ แต่ถึงกระนั้น ความเป็นหลักสูตรตามบริบทของท้องถิ่นกลับไม่ได้รับความสนใจจากผู้ที่กำหนดเนื้อหาหลักสูตร แต่ปล่อยให้ป็นหน้าที่ของท้องถิ่นเองในการกำหนดเนื้อหาหลักสูตร “สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น” หรือ “บทเรียนท้องถิ่น” ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่ได้มาจากการถ่ายทอดของนักวิชาการหรือปัญญาชนที่มาจากภายนอกชุมชนท้องถิ่น มากกว่าที่จะเป็นภาพที่คนในชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้ร่วมกันสร้างขึ้นเอง ถึงแม้ว่านักวิชาการหรือปัญญาชนจะสร้างภาพเหล่านั้นขึ้นมา

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและจากพยานหลักฐานต่างๆ ในพื้นที่ แต่ในที่สุดแล้ว นักวิชาการเหล่านี้ก็ยังคงอำนาจของการเป็นผู้แต่ง/ผู้เขียน หรือผู้เล่าเรื่องไว้อย่างมั่นคง (อมสิน จตุพร, 2562)

เมื่อกลับมามองที่การพัฒนาระบบการศึกษาของไทยโดยอาศัยหลักสูตรการศึกษาเป็นเครื่องมือแล้วนั้น เรากลับพบปัญหาต่างๆ มากมายที่เป็นตัวชี้วัดได้ว่าการศึกษาของไทยยังไม่พัฒนาไปได้ดีเท่าที่ควร การศึกษาไทยยังคงมีจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนาในหลายด้าน เช่น ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (O-Net) ในเกือบทุกวิชา โดยเฉพาะในวิชาหลัก คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ มีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 50 โรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กต่ำกว่าเกณฑ์ วิธีการวัดและประเมินผลทั้งหลักสูตร และผู้เรียน ยังไม่สามารถสะท้อนผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียนในด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างเป็นรูปธรรม (ดารุณี บุญครอง, 2560) ถึงแม้ว่าพัฒนาการการศึกษาในประเทศที่ผ่านมานั้น สามารถมองเห็นถึงสภาพที่ยังไม่มีการพัฒนาอย่างชัดเจนเท่าที่ควร จึงสามารถแบ่งแนวโน้มในอนาคตได้เป็น 2 ด้าน คือ ด้านบวกและด้านลบ ต่อไปนี้ (ประหยัด พิมพ์, 2561)

1) แนวโน้มด้านบวก

(1) หลักสูตรใหม่เกิดขึ้นจำนวนมาก จากการเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันในด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ทำให้คนในสังคมต้องการเพิ่มความรู้ความสามารถให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง จึงหันมาสนใจศึกษาต่อในหลักสูตรที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

(2) หลักสูตรนานาชาติมีแนวโน้มมากขึ้น เนื่องจากสภาพยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงด้านการค้าและการลงทุน ทำให้ตลาดแรงงานในอนาคตต้องการคนที่มีความสามารถด้านภาษาต่างประเทศ ส่งผลให้ความต้องการการศึกษาที่เป็นภาษาสากลมีมากขึ้น

(3) การจัดการศึกษามีความเป็นสากลมากขึ้น สภาพโลกาภิวัตน์ที่มีการเชื่อมโยงในทุกด้านร่วมกันทั่วโลก ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายองค์ความรู้ กฎกติกา การดำเนินการด้านต่าง ๆ ทั้งการค้า การลงทุน การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เชื่อมต่อถึงกัน ประกอบการเปิดเสรีทางการศึกษา ส่งผลให้เกิดการหลั่งไหลหลักสูตรการเรียนการสอน บุคลากรด้านการสอน หลักสูตร จากสถาบันการศึกษาต่างประเทศเข้าสู่ไทยเพิ่มมากขึ้น

(4) ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษาลดลง เนื่องจากสภาพการเรียกร้องสิทธิมนุษยชนที่เป็นกระแสระดับโลกเกิดขึ้น ควบคู่กับคลื่น ประชาธิปไตยแผ่ขยายวงกว้างถึงไทย รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ส่งเสริมการเพิ่มสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน อีกทั้งสภาพการใช้เทคโนโลยีส่งเสริมการเรียนการสอน ทำให้ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงคนได้อย่างกว้างขวาง

(5) โอกาสรับบริการทางการศึกษาที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น เมื่อเปิดเสรีทางการศึกษา จะก่อให้เกิดการแข่งขันในการจัดการศึกษาจากสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศมากขึ้น หากพิจารณาในแง่บวก การเปิดเสรีทางการศึกษา เป็นการสร้างโอกาสให้คนไทยได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ เนื่องด้วยสถาบันแต่ละแห่งจะแข่งด้านคุณภาพมากขึ้น

2) แนวโน้มด้านลบ

(1) การเพิ่มช่องว่างด้านคุณภาพในการจัดการศึกษา แม้ว่าสภาพการแข่งขันทางการศึกษาจะเป็นแรงผลักดันให้สถาบันการศึกษาต่าง ๆ เร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น แต่เนื่องจากทรัพยากรตั้งต้นของแต่ละสถาบันการศึกษามีความแตกต่างกัน ส่งผลให้โอกาสพัฒนาคุณภาพการศึกษาย่อมแตกต่างกันด้วย โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาขนาดเล็ก หรือสถาบันการศึกษาที่ยังไม่มีความพร้อม มีทรัพยากรตั้งต้นไม่มาก ย่อมมีศักยภาพไม่เพียงพอในการพัฒนาคุณภาพมากนัก

(2) การสอนทักษะการคิดและทักษะทางอารมณ์ยังไม่มีคุณภาพ สภาพเศรษฐกิจที่มุ่งแข่งขัน ทำให้การจัดการศึกษามุ่งพัฒนาทางวิชาการเป็นสำคัญ ในขณะที่ระบบการศึกษาไทยยังไม่สามารถพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียนได้เท่าที่ควร เนื่องจากการเรียนการสอนยังมุ่งสอนให้ผู้เรียนคิดตามสิ่งที่ผู้สอนป้อนความรู้มากกว่า การคิดสิ่งใหม่ ๆ ประกอบกับครูผู้สอนมีภาระงานมาก จนส่งผลต่อการพัฒนาบุคคลในด้านอื่น นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีในกิจวัตรประจำวันหรือใช้ในการเรียนการสอน ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ลดลง ส่งผลให้ช่องทางการพัฒนาทักษะทางอารมณ์และทักษะทางสังคมของผู้เรียนลดลงด้วย

(3) การสอนคุณธรรมจริยธรรมยังไม่มีคุณภาพ สถาบันการศึกษาจำนวนมากมุ่งพัฒนาความรู้ทางวิชาการ และประเมินผลการเรียนที่ความสามารถทางวิชาการ จนอาจจะละเลยการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ การไม่ได้มีผู้สอนที่รู้เชี่ยวชาญด้านการสอนคุณธรรมจริยธรรมโดยตรงหรือมีคุณภาพ ย่อมส่งผลต่อคุณภาพการสอนของวิชาคุณธรรมจริยธรรมได้

(4) การสอนภาษาต่างประเทศยังไม่มีคุณภาพ ปัญหาที่พบคือ การสอนภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศของไทยยังไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร โดยเฉพาะภาษาอังกฤษแม้ปัจจุบันจะตื่นตัวมากขึ้น แต่ยังไม่ก้าวหน้าไปมากเท่าที่ควร เพราะทรัพยากรด้านบุคลากรสอนภาษาต่างประเทศนี้ขาดแคลนมาก

จากสภาพปัญหาของพัฒนาการการศึกษาของไทยทั้ง 2 ด้าน สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ปัญหาสำคัญคือ การตั้งรับมากกว่าการเตรียมความพร้อม ด้วยสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลก ทำให้ระบบการศึกษาและหลักสูตรการศึกษาจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับเปลี่ยน และปรับปรุงเพื่อให้สามารถรับมือกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ระบบการศึกษาก็จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีทางการศึกษาที่จะต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้สามารถเตรียมความพร้อมและตั้งรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปอย่างไม่เคยคาดคิดกันมาก่อน อย่างเช่นสถานการณ์โควิดที่ผ่านมา ที่ทำให้ทุกอย่างจะต้องมีการปรับเปลี่ยน ปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการต่างๆ ต่อไปได้ และระบบการศึกษาทั้งของไทยและของโลกก็มีการปรับเปลี่ยนด้วยเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าระบบการศึกษาของไทยอาจจะดูไม่พร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเท่าที่ควร เพราะเรามองแค่การตั้งรับเพื่อรับมือ แต่ไม่ได้มองถึงเหตุการณ์ในอนาคตที่อาจเป็นปัจจัยแทรกซ้อนที่ก่อให้เกิดปัญหาเชิงระบบตามมาจนอาจไม่สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอน รวมถึงการวัดและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการสำคัญ ต้องมองถึง Next Normal หรือยุคถัดไป เพื่อให้สามารถเตรียมความพร้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย

ยุค Next Normal : การศึกษาไทยควรตั้งรับหรือต้องเตรียมความพร้อม

รูปแบบการใช้ชีวิตของผู้คนทั่วโลกที่เปลี่ยนไปหลังวิกฤติโควิด 19 สะท้อนให้เห็นเทรนด์สำคัญ ๆ ในอนาคตที่เกิดจากพฤติกรรมและทัศนคติในการดำรงชีวิตที่ไม่เหมือนเดิมอีกต่อไป โดยเฉพาะการเปิดรับเทคโนโลยีบริการดิจิทัลใหม่ ๆ รวมถึงแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งตอบโจทย์เรื่องความสะดวกสบาย โดยมุ่งเน้นเรื่องความปลอดภัยด้านสุขอนามัย และผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ไม่เว้นแม้แต่สถานศึกษาต่างๆ ที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการเรียนรู้อย่างเร่งด่วนมาเป็น แบบ Online เพื่อลดการเผชิญหน้ากัน ซึ่งเดิมมีการจัดการเรียนรู้แบบ Online บ้างแต่ไม่มากนัก กลายมาเป็นจัดการเรียนรู้ Online 100% ต้องมีการเว้นระยะห่างระหว่างผู้เรียนและผู้สอน งดการเดินทางมาเรียน งดการมารวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก งดกิจกรรมหลายๆกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาผู้เรียน มาเป็น กิจกรรมแบบ Online การสวมใส่หน้ากากอนามัย การประชุม Online สอบป้องกันวิทยานิพนธ์แบบ Online เป็นต้น (กาญจนา บุญภักดี, 2563) นำไปสู่เทรนด์การใช้ชีวิตแบบ Next Normal ที่เราไม่ได้มองเพียงแค่โลกในวันข้างหน้าที่กำลังจะมาถึง แต่เรามองถึงบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคตที่จะต้องเตรียมความพร้อมเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และเรื่องของการศึกษา รวมไปถึงการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมความพร้อมในยุค Next Normal อีกด้วย

โดยนัยยะแห่งการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สามารถเตรียมความพร้อมในยุค Next Normal ที่ไม่ควรมองเพียงแค่ระยะใกล้ที่กำลังจะมาถึง หากแต่เราจะต้องมองไปให้ไกลกว่าเดิมว่าโลกในยุค Next Normal เป็นโลกที่ทุกอย่างผ่านพ้นจากความปกติใหม่ หรือ New Normal ที่เป็นการใช้ชีวิตเพื่อการรับมือกับวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ทุกคนต้องใส่หน้ากากอนามัยเมื่อออกสู่สังคม การเว้นระยะห่างทางสังคม การทำงานที่บ้าน การเรียนแบบออนไลน์ การหมั่นล้างมือด้วยเจลแอลกอฮอล์ หรือแม้แต่มาตรการล็อกดาวน์ต่างๆ ของภาครัฐ แต่นั่นเป็นเพียงการ “ปรับตัวในระยะหนึ่งเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์เท่านั้น แต่สังคมใหม่ในยุค Next Normal จะเป็นสังคมแห่งการฟื้นฟู ปรับเปลี่ยน และขับเคลื่อนไปสู่โลกแห่งอนาคตที่ทุกอย่างต้อง “เตรียมความพร้อม” ซึ่งแน่นอนว่าไม่เว้นแม้กระทั่งระบบการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรที่ดีนั้นจะต้องรู้ถึงปัญหา สภาพของปัญหาก่อนแล้วจึงระดมความคิดในการแก้ไขปัญหา หลักสูตรที่ดีต้องสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม มีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน ยึดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม และสร้างขึ้นด้วยความร่วมมือกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่ายเพื่อให้หลักสูตรที่ผ่านการพัฒนานั้นมีคุณภาพ ในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการกำหนดจุดมุ่งหมายเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากขั้นตอนหนึ่ง เพราะจะบอกถึงความมุ่งหวังว่าจะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะและความรู้ความสามารถในลักษณะใดรวมทั้งยังเป็นแนวทาง ในการกำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้รวมทั้งการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียน นักพัฒนาหลักสูตรจึงต้องพิจารณากำหนดจุดประสงค์อย่างรอบคอบ กำหนดอย่างชัดเจนและเหมาะสมสอดคล้องกับปรัชญาและค่านิยมของสังคม สภาพปัญหาและความต้องการของสังคมและผู้เรียน ตลอดจนมีความสมดุลระหว่างความรู้และทักษะหรือระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

การปรับเปลี่ยนหลักสูตรเป็นเรื่องใหญ่และละเอียดอ่อน ไม่ใช่ไปกว่าจะเปลี่ยนก็เปลี่ยนจะต้องมีและใช้ฐานข้อมูลที่เพียงพอและรอบด้านที่มาจากการวิจัยหรือการประเมินหลักสูตรที่แสดงให้เห็นว่าการขับเคลื่อนหลักสูตรมีปัญหาใดเกิดขึ้นบ้างระหว่างการใช้หลักสูตรนี้ (สำเร็จ อ่อนสัมพันธุ์, 2556) แต่ถึงกระนั้น ผู้เขียนมองว่า ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีนักวิชาการด้านการศึกษามากมายทั้งในระดับมหาวิทยาลัยและระดับโรงเรียนทั่วไป ทั้งระดับศาสตราจารย์จนถึงอาจารย์ระดับต่างๆ บางท่านมีผลงานวิชาการทั้งงานวิจัย บทความ หนังสือ ตำราต่างๆ มากมาย แต่ก็ไม่เห็นวาระบบการศึกษาไทยจะพัฒนาไปได้ไกลอย่างที่ควรจะเป็น การสร้างและพัฒนาหลักสูตรยังคงใช้กระบวนการเดิมๆ ที่ต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ระบบเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 การอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียน ซึ่งส่วนใหญ่จะวนเวียนอยู่แต่เรื่องเหล่านี้ และนักวิชาการในมหาวิทยาลัยต่างๆ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิระดับบนฟ้าที่ไม่สามารถนำองค์ความรู้มาสู่พื้นดินได้ กล่าวคือ ผลงานวิชาการต่างๆ เกี่ยวกับการศึกษาทั้งระบบถูกถ่ายทอดและนำเสนอในเวทีระดับชาติและนานาชาติเท่านั้นเพื่อสร้างผลงานทางวิชาการ แต่ไม่ได้ถูกนำมาใช้เชิงประโยชน์สาธารณะในการพัฒนาระบบการศึกษาของไทย ที่ผ่านมารวมถึงนักวิชาการที่ก้าวหน้า มีงานวิจัยบนกระดานมากมาย มีตำแหน่งทางวิชาการชั้นสูงมาก แต่กลับไม่สามารถสร้างความก้าวหน้าทางการศึกษาให้กับประเทศ ไม่สามารถเชื่อมความคิดจากวิชาการสู่ภาคปฏิบัติได้ ทั้งยังไม่ช่วยสร้างทักษะและกระบวนการทางความคิด นวัตกรรมทางการศึกษาขึ้นได้จริง เมื่อความสูญเปล่านี้ผนวกเข้ากับความล่าช้า ความคร่ำครึของระบบการศึกษา การเรียนการสอนจึงทำให้เกิดความสูญเปล่าและล้มเหลวพอกพูนขึ้นมหาศาล ไม่สามารถนำพาประเทศสู่ความเปลี่ยนแปลงให้เท่าทันโลกได้ จึงต้องเร่งปรับตัวและความคิดให้พ้นจากระบบคิดเดิมๆ สู่ความเท่าทันที่สอดคล้องกับโลกยุคใหม่ ซึ่งปัญหานี้มองว่าการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของโลก การก้าวเข้าสู่ยุค New Normal และการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ยุค Next Normal ซึ่งเป็นยุคที่ผู้คนจะต้องฟื้นตัวจากสภาวะวิกฤตของโควิด-19 ในทุกมิติของสังคม และระบบการศึกษาเองก็จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงด้วยเพื่อให้เกิดการตื่นตัวในการที่จะเตรียมความพร้อม เพราะหากตั้งรับเพียงอย่างเดียวก็อาจทำให้ไม่

ทันการณ์ หรืออาจก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะเรื่องของหลักสูตรการศึกษาของไทย ที่จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนและปรับปรุงเพื่อให้สามารถที่จะจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ เพราะเราไม่อาจคาดเดาสถานการณ์ความเป็นไปของโลกได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในวันข้างหน้า และการใช้ชีวิตในยุคปกติใหม่ หรือ New Normal นั้นก็เป็นเพียงแค่การดูแลสุขภาพตนเองตามคำแนะนำของกระทรวงสาธารณสุข รวมถึงการปฏิบัติตนเพื่อให้รอดพ้นจากการติดเชื้อโควิด-19 แต่สิ่งเหล่านี้ก็สร้างผลกระทบอันใหญ่หลวงให้กับระบบการศึกษาไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะหลักสูตรการศึกษาที่ไม่ได้มีการบริหารจัดการให้เป็นไปตามหลักสูตรเท่าที่ควร เพราะมีเหตุปัจจัยต่างๆ เข้ามาแทรกและทำให้การบริหารจัดการหลักสูตร รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรต่างๆ ของสถานศึกษาได้รับผลกระทบไปด้วย การจัดการศึกษาในอนาคตของไทยจึงต้องอาศัยเทคโนโลยีและการสืบค้นด้วยตนเองมากกว่าที่จะใช้ครูและบุคลากรทางการศึกษา และต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้กำกับดูแลและให้คำปรึกษาการสืบค้นข้อมูล ในเรื่องของการใช้ข้อมูลที่เหมาะสม การเรียนรู้จะอาศัยการเรียนรู้อาจจากสภาพจริงของสังคมและสิ่งแวดล้อมมากกว่าการเรียนรู้ในชั้นเรียน การวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ใช้เทคโนโลยีข่าวสารทางอิเล็กทรอนิกส์ และนวัตกรรม การศึกษาในอนาคตจึงต้องปรับตัวตามเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง (ประหยัด พิมพ์, 2561) จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนการพัฒนาหลักสูตรใหม่เพื่อให้สถานศึกษาและผู้รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาสามารถที่จะเตรียมความพร้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้เขียนขอเสนอประเด็นในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

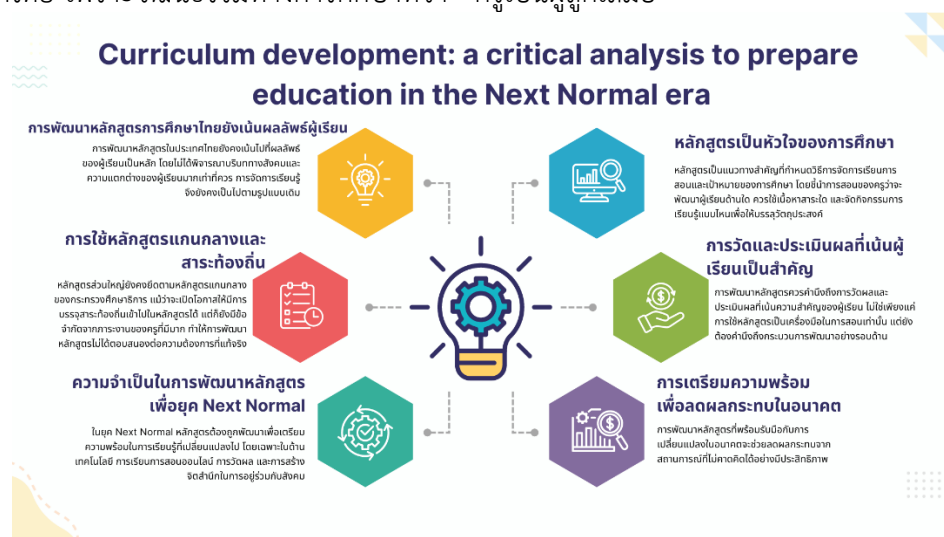
1) การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ในชีวิตจริง โดยการนำเนื้อหารายวิชาที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตจริงในสถานการณ์ต่างๆ รวมถึงการรู้จักการเอาตัวรอดและปลอดภัยในสถานการณ์ฉุกเฉินต่างๆ รวมถึงการสร้างความรู้ในคุณค่าและชีวิตในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง และเสริมหลักสูตรเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ตลอดเวลา ซึ่งอาจเป็นการนำเอาเทคโนโลยีทางการศึกษาที่มีความจำเป็นและใช้ได้จริงมาบรรจุไว้ในหลักสูตร รวมถึงวิธีการศึกษาเรียนรู้ที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเทคโนโลยีต่างๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เมื่อมีความจำเป็น

ประการสำคัญ การเพิ่มหลักสูตรจิตอาสาเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมใหม่ การเรียนรู้ชีวิตจริงของผู้เรียนมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างมาก การสร้างความรู้หรือจิตสำนึกการมีจิตอาสาจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ชีวิตในอนาคตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข การสร้างจิตสำนึกเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวมเป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องการ เป็นอย่างมาก การแก้ปัญหาสังคมจากคนเพียงคนเดียวคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ยากที่ปัญหานั้นจะถูกคลี่คลายหรือประสบความสำเร็จ การแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องอาศัยความสามัคคีและ ความร่วมมือจากทุกคนในสังคม เพราะเราทุกคนล้วนเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนสังคม ให้ดียิ่งขึ้น (รวิวรรณ วงศ์เดชาพันธ์ และ ศักดิ์ดา หารเทศ, 2564) อย่างลืมนะว่า ยุค Next Normal คือยุคหน้า ที่สถานการณ์ต่างๆ อาจมีผลกระทบในเรื่องของการใช้ชีวิตที่อาจต้องพึ่งพาผู้อื่น หรือการช่วยเหลือผู้อื่นก็เป็นได้ ดังนั้น จึงต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องของจิตอาสาด้วย ซึ่งเรื่องของจิตอาสาถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องเก่าที่เราได้ยินมานับสิบปี แต่ถึงกระนั้น ในสังคมไทยเราก็คงมีเรื่องของการทำงานอาสาเปรียบ การไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมไปถึงความขัดแย้งทางสังคมที่เป็นตัวบั่นทอนความเป็นคนไทยและความสามัคคีกลมเกลียวของคนในชาติด้วย ดังนั้น การสร้างจิตสำนึกจิตอาสาที่ควรเป็นเรื่องที่จะต้องปลูกฝังจริงๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้นำไปประยุกต์ใช้ในยุค Next Normal ซึ่งเป็นยุคที่เราไม่อาจคาดเดาใดๆ ได้เลย จึงมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมความพร้อมการเรียนรู้และการใช้ชีวิตในยุค Next Normal

2) ต้องปรับระบบการเรียนการสอนรายวิชาที่ไม่สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลง ไปสู่การสร้างหลักสูตรแบบโมดูล (Module) โดยแต่ละโมดูลจะสร้างความรู้ ความคิด ทักษะ และประสบการณ์เพื่อพัฒนาทักษะในแต่ละขั้นตอน จากโมดูลที่ 1 จนถึงสุดท้าย เด็กที่สำเร็จการศึกษาจะมีประสบการณ์ ซึ่งวัดได้จากตัวชี้วัดที่บ่งบอก

พัฒนาการของทักษะ ความรู้ ความก้าวหน้า ที่แต่ละคนได้รับอย่างชัดเจน ซึ่งนั่นคือความสำเร็จในการพัฒนาทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับโลกของความเป็นจริงตามประสบการณ์ที่เด็กได้รับ สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับโลกยุคใหม่ภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

3) เสริมหลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะและทักษะการคิดวิเคราะห์ ถึงแม้ว่าในหลักสูตรการศึกษาของไทยจะมีการกล่าวถึงสมรรถนะและทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนอยู่ในแทบจะทุกหลักสูตรและสาระการเรียนรู้แล้วนั้น แต่ก็ไม่เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ที่จะสามารถวัดได้ว่าผู้เรียนมีสมรรถนะและทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ดีขึ้น แต่กลับพบว่าผู้เรียนไม่สามารถที่จะคิดวิเคราะห์ได้ ไม่ชอบกระบวนการเรียนการสอนแบบมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ ทั้งนี้เป็นเพราะระบบการเรียนการสอนของไทยใช้ระบบที่ครูเป็นศูนย์กลางของความรู้มายาวนาน เด็กหรือผู้เรียนไม่มีโอกาสในการแสดงความรู้ ความคิดเห็น หรือแม้กระทั่งการทำในสิ่งที่ตนเองต้องการ ซึ่งการเรียนรู้ในรูปแบบนี้เป็นการเรียนรู้ที่เรียกว่า “ระบบการศึกษาแบบยัดเยียด” คือตัวของระบบการศึกษาโดยการขับเคลื่อนผ่านหลักสูตรการศึกษาจะเป็นตัวกำหนดเนื้อหารายวิชาและสิ่งที่ผู้เรียน “จะต้องเรียน” โดยผ่านการสอนและบอกกล่าวโดยครู สังเกตได้ว่า นักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจะต้องเรียนเนื้อหาวิชาที่ตนไม่ได้เลือก แต่ถูกกำหนดและเลือกไว้แล้วโดยหลักสูตรการศึกษา ซึ่งไม่สามารถตอบโจทย์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนต้องการได้ และด้วยระบบการเรียนการสอนที่จะต้องใช้นิพนธ์และคู่มือการสอนเป็นสำคัญ จึงทำให้ระบบคิดและการเสริมความคิดของเด็กถูกปิดกั้นด้วยตัวหนังสือ กลายเป็นกรอบที่คอยปิดบังโอกาสในการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถามของผู้เรียนว่า “ทำไม” ต้องเป็นแบบนั้นแบบนี้ในหนังสือ และสิ่งสำคัญคือการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตั้งคำถามและแสดงความคิดเห็นเชิงเหตุผล ไม่ถูกนำมาใช้ในระบบการเรียนการสอนของการศึกษาไทย เพราะวัฒนธรรมทางการศึกษาที่ว่า “ครูเป็นผู้ถูกเสมอ”

แผนภาพที่ 1 การพัฒนาหลักสูตร: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เพื่อเตรียมความพร้อมการศึกษาในยุค Next Normal

จากแผนภาพที่ 1 สามารถอธิบายโดยสังเขปดังนี้

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา

หลักสูตรเป็นแนวทางสำคัญที่กำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอนและเป้าหมายของการศึกษา โดยขึ้นจากการสอนของครูว่าจะพัฒนาผู้เรียนด้านใด ควรใช้เนื้อหาสาระใด และจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบไหนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาไทยยังเน้นผลลัพธ์ผู้เรียน

การพัฒนาหลักสูตรในประเทศไทยยังคงเน้นไปที่ผลลัพธ์ของผู้เรียนเป็นหลัก โดยไม่ได้พิจารณาบริบททางสังคมและความแตกต่างของผู้เรียนมากเท่าที่ควร การจัดการเรียนรู้จึงยังคงเป็นไปตามรูปแบบเดิม

การใช้หลักสูตรแกนกลางและสาระท้องถิ่น

หลักสูตรส่วนใหญ่ยังคงยึดตามหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ แม้ว่าจะเปิดโอกาสให้มีการบรรจุสาระท้องถิ่นเข้าไปในหลักสูตรได้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดจากภาระงานของครูที่มีมาก ทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริง

การวัดและประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การพัฒนาหลักสูตรควรคำนึงถึงการวัดผลและประเมินผลที่เน้นความสำคัญของผู้เรียน ไม่ใช่เพียงแค่การใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการสอนเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงกระบวนการพัฒนาอย่างรอบด้าน

ความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรเพื่อยุค Next Normal

ในยุค Next Normal หลักสูตรต้องถูกพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี การเรียนการสอนออนไลน์ การวัดผล และการสร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับสังคม

การเตรียมความพร้อมเพื่อลดผลกระทบในอนาคต

การพัฒนาหลักสูตรที่พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตจะช่วยลดผลกระทบจากสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรในยุค Next Normal จำเป็นต้องปรับเนื้อหาและวิธีการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการในอนาคตและชีวิตจริงของผู้เรียน การเน้นการท่องจำเนื้อหาที่ไม่สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริง เช่น แม่สูตรคูณ หรือการจำตารางธาตุ อาจไม่ตอบโจทย์สำหรับการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน หลักสูตรใหม่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการทำงานร่วมกัน เพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมเผชิญกับโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นักวิชาการด้านการศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรที่นำไปปฏิบัติได้จริง และช่วยให้ระบบการศึกษาก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลก เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาหลักสูตรนี้ ได้แก่ นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาทักษะ ครูที่สามารถสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สังคมที่ได้บุคลากรที่มีศักยภาพ และครอบครัวที่มั่นใจในอนาคตของบุตรหลาน

บทสรุป

การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยก็ยังคงเป็นเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งเน้นผลลัพธ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้มองถึงกระบวนการ บริบททางสังคมและความแตกต่างของผู้เรียนว่าเป็นอย่างไรบ้าง การพัฒนาหลักสูตรหลายๆ ครั้งที่ผ่านมาเราจึงพบเห็นว่า การเรียนรู้ในสาระต่างๆ นั้นก็ยังคงเป็นรูปแบบเดิม สถานศึกษาเองก็ยังคงมีการใช้หลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการเป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าจะมีการเปิดโอกาสให้นำเอาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นบรรจุเข้าไปในหลักสูตรการเรียนรู้อตามความเหมาะสมของพื้นที่ก็ตาม แต่ด้วยภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้สอนที่มีมากมายจึงทำให้การพัฒนาหลักสูตรไม่ได้เป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงของระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นการวัดและประเมินผลที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการเรียนการสอนปัจจุบันภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้การจัดการเรียนการสอนจะต้องเป็นไปในรูปแบบออนไลน์ทั้งหมด ซึ่งหลักสูตรการศึกษาของไทยไม่ได้เตรียมความพร้อมรองรับสถานการณ์นี้ไว้ จึงทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย ทั้งตัวของผู้เรียน ผู้สอน การจัดการศึกษา และการวัดผลประเมินผล ที่ไม่น่าจะเกิดประสิทธิภาพมากเท่าใดนัก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน หลักสูตรใหม่ควรเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีทางการศึกษา การปรับกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเรียนออนไลน์ และการสร้างระบบการวัด

และประเมินผลที่เหมาะสมกับการศึกษาในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ การสร้างจิตสำนึกให้ผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นสิ่งสำคัญ การเตรียมความพร้อมในด้านเหล่านี้จะช่วยลดผลกระทบในอนาคตและสร้างระบบการศึกษาที่สามารถพัฒนาไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเราไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในยุคหน้า แต่การเตรียมความพร้อมในเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมความพร้อมก็สามารถที่จะช่วยบรรเทาหรือลดผลกระทบต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา บุญภักดี. (2563). บทความปริทัศน์ เรื่อง การจัดการเรียนรู้ยุค New Normal. *วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม*, 19(2), A1-A3.
- ดารุณี บุญครอง. (2560). วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาไทยกับการขับเคลื่อนการศึกษาสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์*, 17(2), 1-25.
- ประหยัด พิมพา. (2561). การศึกษาไทยในปัจจุบัน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูฏา*, 7(1), 245-248.
- มนสิข สิริสมบุญ. (2563). การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างสมรรถนะการวิจัยในชั้นเรียน ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สำหรับครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(5), 186-199.
- รวีวรรณ วงศ์เดชาพันธ์ และ ศักดิ์ดา หารเทศ. (2564). การส่งเสริมจิตสาธารณะตามโครงการจิตอาสาพระราชทานตามแนวพระราชดำริหลักสูตรจิตอาสา 904. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 8(3), 143-157.
- วีระยุทธ พรพจน์ธนาศ. (2558). ปัญหาการศึกษาไทย : การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 15(2), 48-55.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- สำเริง อ่อนสัมพันธุ์. (2556). การบริหารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในทศวรรษหน้า. *วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร*, 4(1), 216-226.
- ออมสิน จตุพร. (2562). การเมืองเชิงวัฒนธรรมในหลักสูตรท้องถิ่น: บทเสนอว่าด้วยศาสตร์การศึกษาท้องถิ่นชนบทเชิงวิพากษ์. *วารสารอารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน*, 10(1), 92-118.
- Taba, H. (1962). *Curriculum Development: Theory and Practice*. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich.
- Beauchamp, G. A. (1981). *Curriculums Theory*. (4th ed.). Illinois: F.E. Peacock.
- Phumphongkhochasorn, P., Damnoen, S., Tuwanno, P. D. M., Srichan, P. W., & Udomdhammajaree, P. (2022). Educational Quality Assurance and School Management Standards According to International. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 6(1), 1-16.